

galomvágy, a békevágy Sumonyi legfőbb mondanivalója; az ősz az ő évszaka — vallja —, a megnyugvás, a tájra boruló alkony, a hétköznapok szépsége, melegsége. A *Petőfi búcsúja* is erről vall, a kötet egyik legátettségesebb s mégis talán legfűtöttebb érzelmiségű verse. De épp ez a vágyakozó lázadás — a porfelhős futás, a szabadság, a lucskos mellseb, a szomjúság ellen — jelzi, hogy veszélyeket is rejt magában ez a vágy. A menekülés, a belső tisztázatlanság veszélyét; érezzük ezt a kötet nem egy darabjában, melyek — úgy tűnik — nem önmarcangolásból, belső vívódásból, gyöt-rődésből születtek. A vágy szép és emberi, meg is ragad, magához is vonz, különösen szerelmes versei közt akad több is (mint a bizonyára korábbi *Már szürkület növeszt...* vagy a tisztább hangú *Csóka utca*), melyek érzelmi harmóniájukkal a valóban hiteles líra élményét nyújtják. S valami mégis hiányzik ezekből a költeményekből. Vajon az elemi s épp ezért oly igaz vágyak beteljesülése nem fenyegeti kiapadással a költőt?

Két verse van, mely túlmutat ezen. Kötetét szerkesztve talán két pillérnek szánta őket Sumonyi: a múlt örökségét számba vevő *Ikonok* a kötet elején, a jövőbe tekintő *Fegyvertársak* a végén áll. A Moszkvában írt *Ikonok* zaklatott s mégis szigorúan összefogott képeiben az ikonok „tűzajkú Krisztusarca” egyszerre fölnyitja a költőben a belső önvizsgálatot, a könyörtelen önmagával való szembenézést:

*Nagy nyugalomban harc feszül. —
„Tudod, milyen ez arc belül?”*

*Hány háborút rejt szép szemem?”
Huszonkét éve figyelem.*

S ez a gyöt-rődés, mely csendes lírává simul az *Ikonok*-at követő versekben, a *Fegyvertársak*-ban izzik fel újra. Abban a küzdelemben, melyet a „bizalmatlanság tornyaival” vív a költő: a bizalmatlansággal, mely falként emelkedik a fegyvertársak, az egy feladatra hivatott nemzedék tagjai közé.

*De jaj nekünk
ha mindig így meredünk szétszórtan
[ki a földből,
szánalmas egytagú szekértáborok,
kisdéd sündisznó-paloták!
Jaj, ha nem ismerjük meg egymást!*

Ars poetica is lehetne ez a vers: harc a közösségben megtalált harmóniáért. Harc, melynek még nem látjuk pontosan körvonalait s érezzük befejezetlenségét. Ahogy lezáratlan az *Ikonok*-ban fölbukkanó múlt nyugtalanítása, olyan lezáratlan a kérdőjellel zárt *Fegyvertársak* is. De ez ma erénye Sumonyinak. Legmélyebb verseiben valóban távol áll tőle, hogy olcsó megoldást keressen.

Lezáratlanság: induló költőnél sok reményre is jogosít. Arra, hogy első kötete csak nyitány valami többhöz, melyben már nem érezzük néha szinte kitapinthatóan mesterei hatását — első-sorban Illyés Gyuláét és Vas Istvánét —, melyben megszenvedett önmagát hozza majd a költő s a megszenvedett világot, amire kötete legjobb darabjaival tett ígéret. (*Szépirodalmi Könyvkiadó* 1967.)

P. A.

PRÓZAI MŰVEK

DOBOZY IMRE: KEDD, SZERDA, CSÜTÖRTÖK

Dobozy Imre kötete még a nyári könyvhétre jelent meg és újszólván pár hét leforgása alatt elfogyott. Örövendetes jelenség, mert nálunk — köztudott — a novellás könyvek és a kisregények fogynak legkevésbé, márpedig az író jelen kötete tíz novellát (igaz, a fülszöveg csak kilencről tud) és két kisregényt tartalmaz. Nem téveszt meg

bennünket a *Tizedes* film-sikere, melynek irodalmi „őse” e kötetben szerepel. Nem csak a *Tizedes* hozta ki a kötetet és nem is csak az vitte sikerre (adhatta volna vonzás végett a kötet címéül is). A *Kedd, szerda, csütörtök* c. kisregényt a rádió is közölte — megjelenése előtt — folytatásokban, *Kis ember, nagy ember* c. novellája már a

tankönyvekben is szerepel.

Az író korábbi műveit lapozgatva a következetes, a maga útját járó művész száraz és tiszta realizmusát figyelhetjük meg, de felcsillan itt-ott a lírai hang és a humor sajtós íze is. Mostani kötete sok tekintetben gazdagodott. Mélyült a művek gondolatisága, súlyosabb horderejű mondatai, dialógjai, gondolatme-

netei méltóan állanak a művészi megjelenítő erő mellé. Humora a szatíra és a groteszk felé fordult, nyelve közeledett az élő beszéd természetes szépségéhez és ízeihez.

A tizedes c. kisregény alakjaival, történeteivel tehát már találkozottunk Keleti Márton nagy sikerű filmjében (*A tizedes és a többiek*), de meg kell hagyni, a kisregény nyújt újat az olvasónak. Jobban van időnk megdöbenni a groteszk helyzetek során, évödni a nyelvi erő érzékletes viszáadásán. Talán több idő van a sorok mögé látni! (A filmből a közönség nagy része előtt — úgy hiszem — nem lett világos a vezérfonal.) Dobozy műve a háború utolsó esztendejében játszódik. A tizedes minden idegszálával azon van, hogy kilépjén ebből a recsegő-ropogó, pusztulásra ítéltett hadigépezetből. A hadsereg külső elerőtlenedése és belső bomlása láttán élve szeretne kijutni a háborúból. Egész kis menekülő társaság verődik egybe — a „többiek” —, hogy összefogva mentsék bőrüket: nem harcolva, lövöldözve, hanem „valamirevaló ötletek” révén. Szituációk és párbeszédnek mesteri sorakoztatása Dobozy elbeszélő tehetségének példás bizonyítékai. El lehetne időzni a szerkezeti elemek vagy a jellemábrázolás eszközeinek méltatásánál, de minduntalan éreznők az író erős tollvonását, mely a mondandó kielezése felé sűrget. Milyen mélyre süllyedt az emberek morális és ideológiai érzéke, s honnan kellett őket felrúzni?! Nem volt a pártnak könnyű dolga az országépítésben sem, de amit a fejekben és a szívekben kellett „helyre tenni”, az sem volt kevés. Politikai és morális ítélőképességük nem csupán a hitleri csatlós háborúban veszett el, hanem Horthy negyedszázados uralma alatt. A háború el-embertelenítő hatása

transzformálta a már közben devalválódott erkölcsöket. Molnár Ferenc tizedes szembekerült, mert szembe fordult a fasizmussal, de oppozíciója mérhetetlenül naiv elveken nyugszik. Ennek a poláris ellentétnek írói megmutatására használja Dobozy a groteszk eszközöket a helyzetek kialakításában és a jellemek megrajzolásában. A katona antifasizmusa alig több a „nem harcolok tovább” elvénél, ehhez gyártja naprakészen a praktikus elméleteket. A kisregény humora életszerű, eleven, a beszélt nyelv szólal meg benne. Pergő ritmusú képei, jól megírt dialógjai igazán élvezetes olvasmányt nyújtanak. Nem mondom, vannak túlírt fejezetek, ahol meg ejtette az író a humor kínálta lehetőség, vagy vannak elsietett figurabemutatók, de ezek elenyésző számot mutatnak az írásmű erősségeivel szemben.

Párja ennek az írásnak a kötet címét is adó kisregény, a *Kedd, szerda, csütörtök*. Hét katonaszökevény a háború vége felé egy Duna menti kisváros egyik préházában húzódik meg. A vékony szálú cselekmény mellett — itt nem is az a fontos! — megindul a gondolatok Ariadné-fonala. Amíg a *Tizedes*-ben a történelesen és a jellemeken van a hangsúly, addig itt a gondolatok, úgy mondjam, filozofikus áramlásán. Miért lett ez a hét ember a háború, ezen túlmenve a fasizmus ellensége? Azt fesszegeti az író, hogyan jutottak el *egyenként* idáig: hogyan a kommunista partizán és hogyan a jutasi törzsrőmester? Sorsok perelnek egymással, vélemények csapnak össze, erkölcsi érzékek méretnek meg — három nap eseményébe szorítva. Az írásmű drámai sűrítettsége végig fogva tartja az olvasót. Alakjai erősen megrajzolt figurák, kár, hogy a kisregény elbeszélő-narrátora elvész kö-

zöttük, róla igen kevés derül ki, pedig alakjában sok lehetőség kínálkozik.

Szándékosan hagytam, hogy utoljára szóljak a kötet elején közölt tíz elbeszélésről. A novellák jó része ismerős antológiákból, folyóiratokból. A kötetet végigolvasva feltétlenül érzek bizonyos megkomponálási egyenetlenséget. A novelláknak és a két kisregénynek olyan ellentétes, egymástól elütő nemcsak a témaválasztása, hangneme, stílusa, hanem még olykor írói szemlélete is, hogy az olvasó nem is tudja teljesen feloldani. A novellák történetek maradtak, néha nagyon is esetlegesek: az írói szándéktól itt elég messze került a megvalósulás. Dobozy írói szemlélete sem olyan határozott célirányú, mint kisregényeiben. Lehetne írni a novellák értékeiről külön-külön, hiszen némelyik jeles külföldi antológiákba is belekerült, de alighanem az író is főleg kedvcsináló szerepet szánt nekik. Megkaptam bennünket viszont a *Gulyások búcsúznak* kevés szóval beszélő, tömör, cícomátlan írásmódja, meglepő lírája, rendkívül ízes nyelve. Tetszett a *Szegénysor* bolondjának fájdalmas lírába szorult sorsa. A *Kis ember, nagy ember* kovácsának története elnyújtottságában is emberformáló erővé válik.

A kötet legnagyobb tanulsága szerintünk az, hogy Dobozy Imre a közelmúltról még nem tud olyan elemző, lényegfeltáró módon írni, mint a második világ-háború idejéről, és ezért művészete is haloványabb ezen a ponton. A két kisregény tanulsága szerint ez csupán idő kérdése. (*Szépírói Könyvkiadó 1967.*)

STENCZER FERENC